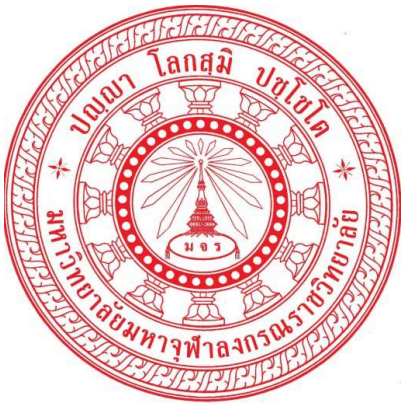

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and Buddhism Propagation to Global Society 2024

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒
พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ

๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ

๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒ นี้ จัดเป็นพระวินัยปิฎก เป็นเล่มที่ ๒ ของส่วนพระวินัยปิฎกจากทั้งหมด ๘ เล่ม โดยในเล่มนี้กล่าวถึง มหาวิภังค์ ภาค ๒ คำว่า มหาวิภังค์ แปลว่า จำแนกใหญ่ หรือบางครั้งก็ใช้คำว่า ภิกขุวิภังค์ หมายถึง การจำแนกความข้อที่ควรศึกษาในเรื่องศีลของพระภิกษุ ได้ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ภาค โดยมหาวิภังค์ ภาคแรก ถูกประมวลไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ แล้ว

ในเล่มนี้ มหาวิภังค์ ภาค ๒ กล่าวถึง ข้อบัญญัติเกี่ยวกับอาบัติ หรือ โทษที่เกิดจากการละเมิดศีล ที่มีโทษสถานเบา โดยมีชื่อเรียกตามหมวดหมู่ คือ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เสขิยะ และหลักการระงับอธิกรณ์ คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในหมู่คณะและต้องการการตัดสิน

ในการจัดทำการแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรไทยและอักษรโรมัน ได้จัดทำออกเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จากพระไตรปิฎก ทุกคำศัพท์นั้น เกิดจากความร่วมมือในการแปลจากบุคลากรทางพุทธศาสนา จาก ๓ กลุ่มสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาประเทศศรีลังกา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมุ่งหวังว่าความเข้าใจในความหมายของภาษาที่พระผู้มีพระภาค ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอน จะเป็นส่วนให้พระพุทธศาสนายั่งยืน และถาวรอยู่ตลอดไป

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เทศนาธรรม ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือ จึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความ ที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สารบัญ

บทที่	เนื้อหา	หน้า
๑	นิสสคฺคียกณฺฑ – ตอนว่าการละเมิดที่ทำให้กุศลตกไป ที่ต้องให้สละสิ่งของ	๕
๒	ปาจิตฺติยกณฺฑ – ตอนว่าด้วยการละเมิดที่ทำให้กุศลตกไป	๙
๓	ปาฏิเทสนียกณฺฑ – ตอนว่าด้วยอาบัติที่พึงแสดงคืน	๑๔
๔	เสขิยกณฺฑ – ตอนว่าด้วยธรรมเกี่ยวกับมารยาทที่พระภิกษุพึงฝึกฝนปฏิบัติ	๑๙
๕	อธิกรณาสมถา ธมฺมา – หลักระงับเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดทำ	๒๓

บทที่ ๑

นิสฺสคฺคียกณฺฑ - ตอนว่าการละเมิดที่ทำให้กุศลตกไป โดยต้องให้สละสิ่งของ

คำว่า นิสสัคคียปาจิตตีย์ ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ ๑) นิสสัคคีย์ แปลว่า ทำให้สละสิ่งของ หรือการสละ ๒) ปาจิตตีย์ แปลว่า ทำกุศลจิตของผู้จงใจล่วงละเมิดให้ตกไป รวมทั้ง ๒ คำเป็น นิสสัคคียปาจิตตีย์ เป็นชื่อเรียกสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ๓๐ ข้อ/สิกขาบท จัดเป็นอาบัติอยู่ในกลุ่มนิสสัคคีย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องของใช้สอยในทางที่ไม่เหมาะสม อาบัติกลุ่มนี้ เป็นอาบัติเบา (ลหุกาบัติ) และสามารถแก้ไขได้ (สเตกิจฉา) คือ เมื่อภิกษุต้องอาบัติ หรือละเมิดสิกขาบทเหล่านี้แล้ว สามารถพ้นอาบัติเหล่านี้ได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ผ้านิสีทนะเป็นต้น ที่เป็นเหตุทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล จึงพ้นจากอาบัติได้

นิสสัคคียกัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ วรรค คือ

(๑) จีวรวรรค ว่าด้วยจีวร ๑๐ ข้อ

(๒) โกสิยวรรค ว่าด้วยผ้าปูนั่งใยไหม ๑๐ ข้อ

(๓) ปัตตวรรค ว่าด้วยบาตร ๑๐ ข้อ

๑.๑ จีวรวรรค ๑๐ ข้อ

คำว่า จีวร ในวรรคนี้ หมายถึงผ้า ๓ ผืน คือ ผ้านุ่ง (อันตรวาสก) ผ้าห่ม (อุตตราสงค์) และผ้าซ้อนนอก (สังฆาฏิ) กล่าวถึงการใช้สอยจีวร การเก็บ การรักษาจีวร การขอ การไปบอกให้คฤหัสถ์ซื้อ การทวง หากพระภิกษุกระผิดระเบียบ เท่ากับต้องอาบัติ แต่สามารถพ้นอาบัติเหล่านี้ได้ด้วยการสละสิ่งของที่เป็นสาเหตุแล้วแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ หรือบุคคล

๑.๒ โกสิยวรรค ๑๐ ข้อ

คำว่า โกสิย ในวรรคนี้ หมายถึง เส้นไหม อันประส่วนประกอบในการทำสันถัต อันเป็นเครื่องใช้ชนิดหนึ่งของนักบวชในอินเดียสมัยโบราณ ถ้าจะเปรียบในปัจจุบัน เทียบได้กับผ้าปูนั่งเฉพาะบุคคล แต่ในรายละเอียดของวรรคนี้ที่เกี่ยวข้องกับการทำสันถัตเพียง ๗ ข้อ อีก ๓ ข้อ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการรับทองและเงิน การแลกเปลี่ยนทองและสิ่งที่ใช้แทนเงิน และการทำการซื้อขาย

๑.๓ ปัตตวรรค ๑๐ ข้อ

คำว่า ปัตต ในวรรคนี้ หมายถึง บาตร ซึ่งเป็นภาชนะที่พระภิกษุใช้ในการรับและใส่อาหาร ที่เกี่ยวข้องกับบาตรมีเพียง ๒ ข้อแรก นอกนั้นจะเกี่ยวกับการเก็บของที่ใช้เป็นยา ๑ ข้อ เกี่ยวผ้า ๖ ข้อ และทำให้ของทำบุญที่จะเป็นส่วนรวม กลายเป็นของตน ๑ ข้อ

ตัวอย่าง

๑. บาลี

[๔๕๙] เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ โคตมเก เจติเย. เตน โข ปน สมเยน ภควตา ภิกฺขูนํ ติจีวรํ อนุญฺญาตํ โหติ. ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู “ภควตา ติจีวรํ อนุญฺญาตนฺ”ติ อญฺเญนเว ติจีวเรน คามํ ปวิสนฺติ, อญฺเญนเว ติจีวเรน อาราเม อจฺฉนฺติ, อญฺเญนเว ติจีวเรน นหานํ โอตรนฺติ. เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา สนฺตุฏฺฐา ลชฺชิโน กุกฺกุจฺจกา สิกฺขกามา, เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อติเรกจีวรํ ธาเรสฺสนฺตี”ติ. อถ โข เต ภิกฺขู ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู อเนกปริยาเยน วิครหิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺ. อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ภิกฺขุสํฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิ “สจฺจํ กิร ตุมฺเห ภิกฺขเว อติเรกจีวรํ ธาเรถา”ติ. “สจฺจํ ภควา”ติ. วิครหิ พุทฺโธ ภควา “อนนุจฺฉวิกํ โมฆปุริสา อนนุโลมิกํ อปฺปฏิรูปํ อสฺสามณกํ อกปฺปิยํ อกรณียํ; กถํ หิ นาม ตุเมฺห โมฆปุริสา อติเรกจีวรํ ธาเรสฺสถ ? เนตํ โมฆปุริสา อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวาย ฯเปฯ เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถ-

๔๖๐. “โย ปน ภิกฺขุ อติเรกจีวรํ ธาเรยฺย นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยนฺ”ติ.

เอวญฺจิทํ ภควตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหติ.[๑]

๒. การแปลคำต่อคำ

๔๕๙. เตน สมเยน – โดยสมัยนั้น/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เวสาลิยํ** – ในเขตกรุงเวสาลี/ **วิหรติ** – ทรงประทับอยู่/ **โคตมเก** – ชื่อว่าโคตมกะ/ **เจติเย.** – ณ เจดีย์/

เตน โข ปน สมเยน – ก็ โดยสมัยนั้นแล/ **ภควตา** – อันพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ภิกฺขูนํ** – เพื่อภิกษุทั้งหลาย/ **ติจีวรํ** – ไตรจีวร/ **อนุญฺญาตํ** – เป็นอันทรงอนุญาตแล้ว/ **โหติ.** – ย่อมเป็น/ **ฉพฺพคฺคิยา** – ผู้ฉัพพัคคีย์/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **“ภควตา** – อันพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ติจีวรํ** – ไตรจีวร/ **อนุญฺญาต”นฺติ** – ทรงอนุญาตแล้ว”ดังนี้/ **อญฺเญนเว ติจีวเรน** – ด้วยผ้าไตรจีวร สำรับอื่นนั่นแล/ **คามํ** – สู่หมู่บ้าน/ **ปวิสนฺติ** – ย่อมเข้าได้ไป/ **อญฺเญน ติจีวเรน** – ด้วยผ้าไตรจีวร สำรับอื่น/ **อาราเม** – ในวัด/ **อจฺฉนฺติ** – ย่อมอยู่/ **อญฺเญน ติจีวเรน** – ด้วยผ้าไตรจีวร สำรับอื่น/ **นหานํ** – สู่ท่าสรงน้ำ/ **โอตรนฺติ.** – ย่อมหยั่งลง/

เย เต – เหล่านั้น เหล่าใด/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ** – เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ฯลฯ/ **เต** – เหล่านั้น/ **[ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย]**/ อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถญฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ฉพฺพคฺคิยา** – ผู้ฉัพพัคคีย์/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **อติเรกจีวรํ** – ซึ่งอติเรกจีวร/ **ธาเรสฺสนฺตี”ติ!** – ใช้สอยแล้ว”ดังนี้!/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **ฉพฺพคฺคิเย** – ผู้ฉัพพัคคีย์/ **ภิกฺขู** – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ **อเนกปริยาเยน** – โดยอเนกปริยาย/ **วิครหิตฺวา** – ตำหนิแล้ว/ **ภควโต** – แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตมตฺถํ** – ซึ่งเนื้อความนั่น/ **อาโรเจสฺ ฯเปฯ** – กราบทูลแล้ว ฯลฯ/

“สจฺจํ – จริงหรือ/ **กิร** – ได้ยินว่า/ **ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อติเรกจีวรํ** – ซึ่งอติเรกจีวร/ **ธาเรถา”ติ** – ย่อมใช้สอย”ดังนี้/

“สจฺจํ – จริง/ **ภควา”ติ** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า”ดังนี้/

วิครหิ – ทรงตำหนิแล้ว/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา ฯเปฯ** – พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯลฯ/

---

[๑] วิ.มหา. (บาลี มหาจุฬาเตปิฎกํ) ๒/๔๕๙-๔๖๐/๑-๒

“กถญฺหิ นาม – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย/ **โมฆปุริสา** – ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย/ **อติเรกจีวรํ** – ซึ่งอติเรกจีวร/ **ธาเรสฺสถ!** – ใช้สอยแล้ว!/ **เนตํ** – หามิได้ นั่น/ [**กรณํ** – การกระทำ]/ **สํวตฺตติ** – ย่อมเป็นไป]/ **โมฆปุริสา** – ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย/ **อปฺปสนฺนานํ วา** – ผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว หรือ/ [**ปุคฺคลานํ** – ของบุคคลทั้งหลาย]/ **ปสาทาย ฯเปฯ** – เพื่อความเลื่อมใส ฯลฯ/

เอวญฺจ ปน – ก็แล อย่างนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **อิมํ** – ข้อนี้/ **สิกฺขาปทํ** – ซึ่งสิกขาบท/ **อุทฺทิเสยฺยาถ** – พึงยกขึ้นแสดง/

๔๖๐. “โย ปน ภิกฺขุ – ก็ ภิกษุ รูปใด/ **อติเรกจีวรํ** – ซึ่งอติเรกจีวร/ **ธาเรยฺย** – พึงใช้สอย/ [**โส** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **อาปชฺชติ** – ย่อมต้อง]/ **นิสฺสคฺคิยํ** – อันเป็นนิสสัคคีย์/ **ปาจิตฺติย”นฺติ.** – ซึ่งอาบัติชื่อว่าปาจิตตีย์”ดังนี้/

เอวญฺจิทํ – ด้วยประการฉะนี้ ก็ ข้อนี้/ **ภควตา** – อันพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ภิกฺขูนํ** – แก่ภิกษุทั้งหลาย/ **สิกฺขาปทํ** – สิกขาบท/ **ปญฺญตฺตํ** – เป็นอันทรงบัญญัติแล้ว/ **โหติ.** – ย่อมเป็น/

๓. การแปลโดยความ

[๔๕๙] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โคตมกเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตไตรจีวรเพื่อภิกษุทั้งหลายแล้ว พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไตรจีวรแล้ว จึงเข้าหมู่บ้านโดยครองไตรจีวร ๑ ไตร อยู่ในอารามอีก ๑ ไตร สรงน้ำอีก ๑ ไตร บรรดาภิกษุผู้มักน้อย สันโดษ มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงทรงอติเรกจีวรเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอทรงอติเรกจีวรจริงหรือ” พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนพวกเธอจึงทรงอติเรกจีวรเล่า โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริง กลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

[๔๖๐] ก็ ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้[๒]

---

[๒] วิ.มหา. ๒/๔๕๙/๑-๒ ไทย (มหาจุฬา)

สรุป

พระภิกษุฉัพพัคคีย์ หรือ กลุ่มพระภิกษุ ๖ สหาย เมื่อทราบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้ไตรจีวร หรือผ้า ๓ ผืน (คือ (๑)อันตรวาสก หรือ สบง=ผ้านุ่ง (๒) อุตตราสงค์ หรือ จีวร=ผ้าห่ม และ (๓) สังฆาฏิ = ผ้าซ้อนนอก) จึงพาจัดแจงผ้าไตรจีวรออกเป็นชุดๆ สำหรับเข้าหมู่บ้าน ๑ ชุด สำหรับอยู่ในวัด ๑ ชุด สำหรับสรงน้ำ ๑ ชุด เป็นเหตุให้พระภิกษุเหล่าอื่นที่มักน้อยสันโดษ ที่มีความละอายสำรวมระวังและใฝ่ศึกษา ได้พากันตำหนิพระภิกษุฉัพพัคคีย์ที่ใช้ผ้าไตรจีวรหลายชุด แล้วจึงไปกราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงให้ทรงประชุมพระสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ ทรงถามพระภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อได้ทรงทราบความจริงแล้ว ทรงตำหนิว่าการกระทำเช่นนั้นไม่สมควร ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสทั้งแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และคนที่เลื่อมใสแล้ว และอาจทำลายความเลื่อมใสของคนเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติศีลสิกขาบท ว่า ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคีย์ปาจิตตีย์

คติธรรม

ความเอาใจใส่ผู้น้อย กวดขันให้อยู่ในความพอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้องค์กรงดงาม

บทที่ ๒

ปาจิตฺติยกณฺฑ – ตอนว่าด้วยการละเมิดที่ทำให้กุศลตกไป

คำว่า ปาจิตตีย์ เป็นชื่ออาบัติ แปลว่า ทำกุศลจิตของผู้จงใจล่วงละเมิดให้ตกไป เป็นอาบัติเบา สามารถแก้ไขได้ ด้วยการแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคลก็ได้ มี ๙๒ ข้อ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า สุทธิกปาจิตตีย์ แปลว่า ปาจิตตีย์ล้วน

ปาจิตตีย์กัณฑ์ แบ่งเป็น ๙ วรรค คือ

๑. มุสาวาทวรรค ว่าด้วยการกล่าวเท็จ ๑๐ ข้อ
๒. ภูตคามวรรค ว่าด้วยพืชพันธุ์ที่เจริญเติบโต ๑๐ ข้อ
๓. โอวาทวรรค ว่าด้วยโอวาท ๑๐ ข้อ
๔. โภชนวรรค ว่าด้วยโภชนะ ๑๐ ข้อ
๕. อเจลกวรรค ว่าด้วยนักบวชเปลือย ๑๐ ข้อ
๖. สุราปานวรรค ว่าด้วยการดื่มสุรา ๑๐ ข้อ
๗. สัปปาณกวรรค ว่าด้วยสัตว์มีชีวิต ๑๐ ข้อ
๘. สหธรรมิกวรรค ว่าด้วยผู้ร่วมประพฤติธรรม ๑๒ ข้อ
๙. รตนวรรค ว่าด้วยรัตนะ ๑๐ ข้อ

เนื้อหาใน ๙ วรรค ซึ่งมีจำนวนเต็ม ๙๒ ข้อนั้น เฉพาะข้อแรกในแต่ละวรรคเท่านั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับชื่อวรรคนั้น ๆ ส่วนข้อที่เหลือมีความหลากหลาย ซึ่งเกี่ยวกับการวางตนของพระภิกษุให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทต่างๆ ในชีวิตของนักบวช

ตัวอย่าง

๑. บาลี

[๑] เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน หตฺถโก สกฺยปุตฺโต วาทกฺขิตฺโต โหติ. โส ติตฺถิเยหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานาติ, ปฏิชานิตฺวา อวชานาติ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, สมฺปชานมุสา ภาสติ, สงฺเกตํ กตฺวา วิสංวาเทติ. ติตฺถิยา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม หตฺถโก สกฺยปุตฺโต อมฺเหหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานิสฺสติ, ปฏิชานิตฺวา อวชานิสฺสติ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริสฺสติ, สมฺปชานมุสา ภาสิสฺสติ, สงฺเกตํ กตฺวา วิสංวาเทสฺสตี”ติ.

อสฺโสสุ๎ โข ภิกฺขู เตสं ติตฺถิยานं อุชฺฌายนฺตานं ขิยฺยนฺตานं วิปาเจนฺตานं. อถ โข เต ภิกฺขู เยน หตฺถโก สกฺยปุตฺโต เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา หตฺถกं สกฺยปุตฺตं เอตทโวจุ๎ “สจฺจํ กิร ตฺวं อาวุโส หตฺถก ติตฺถิเยหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานาสิ, ปฏิชานิตฺวา อวชานาสิ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรสิ, สมฺปชานมุสา ภาสสิ, สงฺเกตं กตฺวา วิสංวาเทสี”ติ. “เอเต โข อาวุโส ติตฺถิยา นาม เยน เกนจิ เชตพฺพา, เนว เตสं ชโย ทาตพฺโพ”ติ. เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม หตฺถโก สกฺยปุตฺโต ติตฺถิเยหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานิสฺสติ, ปฏิชานิตฺวา อวชานิสฺสติ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริสฺสติ, สมฺปชานมุสา ภาสิสฺสติ, สงฺเกตํ กตฺวา วิสංวาเทสฺสตี”ติ.

อถ โข เต ภิกฺขู หตฺถกํ สกฺยปุตฺตํ อเนกปริยาเยน วิครหิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺ. อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา หตฺถกํ สกฺยปุตฺตํ ปฏิปุจฺฉิ “สจฺจํ กิร ตฺวํ หตฺถก ติตฺถิเยหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานาสิ, ปฏิชานิตฺวา อวชานาสิ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรสิ, สมฺปชานมุสา ภาสสิ, สงฺเกตํ กตฺวา วิสังวาเทสี”ติ. “สจฺจํ ภควาติ. วิครหิ พุทฺโธ ภควา ฯเปฯ กถํ หิ นาม ตฺวํ โมฆปุริส ติตฺถิเยหิ สทฺธึ สลฺลปนฺโต อวชานิตฺวา ปฏิชานิสฺสสิ, ปฏิชานิตฺวา อวชานิสฺสสิ, อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริสฺสสิ, สมฺปชานมุสา ภาสิสฺสสิ, สงฺเกตํ กตฺวา วิสังวาเทสฺสสิ ? เนตํ โมฆปุริส อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวาย ฯเปฯ เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถ-

[๒] “สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติยนฺ”ติ.[๓]

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. เตน สมเยน – โดยสมัยนั้น/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **สาวตฺถิยํ** –ในเขตเมืองสาวัตถี/ **วิหรติ** – ทรงประทับอยู่/ **เชตวเน** – ณ พระเชตวัน/ **อนาถปิณฺฑิกสฺส** – ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี/ **อาราเม.** – อันเป็นอาราม/

เตน โข ปน สมเยน – ก็ โดยสมัยนั้นแล/ **หตฺถโก** – พระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺโต** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **วาทกฺขิตฺโต** – เป็นนักโต้วาทะ/ **โหติ.** – ย่อมเป็น/

โส – รูปนั้น/ [**หตฺถโก** – พระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺโต** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร]/ **ติตฺถิเยหิ** – ด้วยเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/ **สลฺลปนฺโต** – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานาติ** – ย่อมรับ/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานาติ** – ย่อมปฏิเสธ/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถุ** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจรติ** – ย่อมกลบเกลื่อน/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสติ** – ย่อมกล่าว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสังวาเทติ.** – ย่อมกล่าวให้คลาดเคลื่อน/

ติตฺถิยา – เดียรถีย์ทั้งหลาย/ **อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถญฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **หตฺถโก** – พระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺโต** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **อมฺเหหิ** – ด้วยข้าพเจ้าทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/ **สลฺลปนฺโต** – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานิสฺสติ!** – รับแล้ว!/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานิสฺสติ** – ปฏิเสธแล้ว/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถุ** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจริสฺสติ** – กลบเกลื่อนแล้ว!/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสิสฺสติ** – กล่าวแล้ว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสังวาเทสฺสตี”ติ!** – กล่าวให้คลาดเคลื่อนแล้ว”ดังนี้!/

อสฺโสสุ โข – ได้ยินแล้วแล/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ **ติตฺถิยานํ** – เมื่อเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **อุชฺฌายนฺตานํ** – ตำหนิอยู่/ **ขิยฺยนฺตานํ** – ประณามอยู่/ **วิปาเจนฺตานํ.** – โพนทะนาอยู่/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **เยน** – ทิศใด/ [**ทิสาภาเคน** – ทางทิศ]/ **หตฺถโก** – พระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺโต** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **เตนุปสงฺกมึสุ;** [**ทิสาภาเคน**] – เข้าไปหาแล้ว [ทางทิศ] นั้น/ **อุปสงฺกมิตฺวา** – ครั้นเข้าไปหาแล้ว/ **หตฺถกํ** – กับพระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺตํ** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **เอตทโวจุ** [**วจนํ**] – ได้กล่าวแล้ว [ซึ่งคำ] นั่น/ **“สจฺจํ** – จริงหรือ/ **กิร** – ได้ยินว่า/ **ตฺวํ** – เธอ/ **อาวุโส** – ดูก่อนท่านผู้มีอายุ/ **หตฺถก** – ชื่อว่าหัตถกะ/ **ติตฺถิเยหิ** – ด้วยเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/

---

[๓] วิ.มหา. (บาลี มหาจุฬาเตปิฎกำ) ๒/๑-๒/๑๐๒-๑๐๓.

สลฺลปนฺโต – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานาสิ** – ย่อมรับ/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานาสิ** – ย่อมปฏิเสธ/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถู** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจรสิ** – ย่อมกลบเกลื่อน/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสสิ** – ย่อมกล่าว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสัญวาเทสี"ติ?** – ย่อมกล่าวให้คลาดเคลื่อน"ดังนี้?/

"เอเต โข – เหล่านั้นแล/ **อาวุโส** – ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ **ติตฺถิยา นาม** – ชื่อว่าเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **เยน เกนจิ** – อย่างใดอย่างหนึ่ง/ [**การเณน** – ด้วยเหตุ]/ **เชตพฺพา** – พึงให้ชนะ/ **เนว** – หามิได้ นั่นแล/ [**อมฺเหหิ** – ข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ [**ติตฺถิยานํ** – แก่เดียรถีย์ทั้งหลาย]/ **ชโย** – ชัยชนะ/ **ทาตพฺโพติ.** – พึงให้"ดังนี้/

เย เต – เหล่านั้น เหล่าใด/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ** – เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ฯลฯ/ **เต** – เหล่านั้น/ **[ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย]**/ อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **"กถญฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **หตฺถโก** – หัตถกะ/ **สกฺยปุตฺโต** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **ติตฺถิเยหิ** – ด้วยเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/ **สลฺลปนฺโต** – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานิสฺสติ** – รับแล้ว/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานิสฺสติ** – ปฏิเสธแล้ว/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถู** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจริสฺสสิ** – กลบเกลื่อนแล้ว/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสิสฺสติ** – กล่าวแล้ว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสัญวาเทสฺสตี"ติ** – กล่าวให้คลาดเคลื่อนแล้ว"ดังนี้!/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **หตฺถกํ** – ซึ่งพระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺตํ** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **อเนกปริยาเยน** – โดยอเนกปริยาย/ **วิครหิตฺวา** – ติเตียนแล้ว/ **ภควโต** – แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตมตฺถํ** – ซึ่งเนื้อความนั่น/ **อาโรเจสุ.** – กราบทูลแล้ว/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตสฺมึ นิทาเน** – ในเพราะเรื่องนั่น/ **เอตสฺมึ ปกรเณ** – ในเพราะเหตุนั่น/ **ภิกฺขุสงฺฆํ** – ซึ่งสงฆ์/ **สนฺนิปาตาเปตฺวา** – ให้ประชุมแล้ว/ **หตฺถกํ** – ซึ่งพระหัตถกะ/ **สกฺยปุตฺตํ** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **ปฏิปุจฺฉิ** – ทรงสอบถามแล้ว/

"สจฺจํ – จริงหรือ/ **กิร** – ได้ยินมาว่า/ **ตฺวํ** – เธอ/ **หตฺถก** – ดูก่อนหัตถกะ/ **ติตฺถิเยหิ** – ด้วยเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/ **สลฺลปนฺโต** – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานาสิ** – ย่อมรับ/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานาสิ** – ย่อมปฏิเสธ/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถู** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจรสิ** – ย่อมกลบเกลื่อน/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสสิ** – ย่อมกล่าว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสัญวาเทสี"ติ?** – ย่อมกล่าวให้คลาดเคลื่อน"ดังนี้?/

"สจฺจํ – จริง/ **ภควา"ติ** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า"ดังนี้/

วิครหิ – ทรงตำหนิแล้ว/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา ฯเปฯ** – พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯลฯ/

“กถญฺหิ นาม – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ตฺวํ** – เธอ/ **โมฆปุริส** – ดูก่อนโมฆบุรุษ/ **ติตฺถิเยหิ** – ด้วยเดียรถีย์ทั้งหลาย/ **สทฺธึ** – กับ/ **สลฺลปนฺโต** – เจรจาอยู่/ **อวชานิตฺวา** – ปฏิเสธแล้ว/ **ปฏิชานิสฺสสิ** – รับแล้ว/ **ปฏิชานิตฺวา** – รับแล้ว/ **อวชานิสฺสสิ** – ปฏิเสธแล้ว/ **อญฺเญนญฺญํ** [**วตฺถุนา วตฺถุ** – ซึ่งเรื่อง] อย่างอื่น [ด้วยเรื่อง] อย่างอื่น/ **ปฏิจริสฺสสิ** – กลบเกลื่อนแล้ว/ **สมฺปชานมุสา** – ซึ่งคำอันเป็นเท็จด้วยความรู้ตัว/ **ภาสิสฺสสิ** – กล่าวแล้ว/ **สงฺเกตํ** – ซึ่งการนัดหมาย/ **กตฺวา** – กระทำแล้ว/ **วิสฺวาเทสฺสสิ!** – กล่าวให้คลาดเคลื่อนแล้ว!/ **เนตํ** – หามิได้ นั่น/ [**กรณํ** – การกระทำ]/ **สำวตฺตติ** – ย่อมเป็นไป]/ **โมฆปุริส** – ดูก่อนโมฆบุรุษ/ **อปฺปสนฺนานำ วา** – ผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว หรือ/ [**ปุคฺคลานำ** – ของบุคคลทั้งหลาย]/ **ปสาทาย ฯเปฯ** – เพื่อความเลื่อมใส ฯลฯ/

เอวญฺจ ปน – ก็แล อย่างนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **อิมำ** – ข้อนี้/ **สิกฺขาปทำ** – ซึ่งสิกขาบท/ **อุทฺทิเสยฺยาถ** – พึงยกขึ้นแสดง/

๒. “[**ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **อาปชฺชติ** – ย่อมต้อง]/ **สมฺปชานมุสาวาเท** – ในเพราะการกล่าวเท็จทั้งที่รู้/ **ปาจิตฺติย”นฺติ** – ซึ่งอาบัติชื่อว่าปาจิตตีย์”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

[๑] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระหัตถกศากยบุตรเป็นนักโต้วาทะ เมื่อท่านเจรจากับพวกเดียรถีย์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อน พวกเดียรถีย์จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระหัตถกศากยบุตรเมื่อเจรจากับพวกเรา จึงปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อนเล่า”

พวกภิกษุได้ยินพวกเดียรถีย์ตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงเข้าไปหาพระหัตถกศากยบุตรถึงที่อยู่ครั้นถึงแล้วได้กล่าวกับพระหัตถกศากยบุตรดังนี้ว่า “ท่านหัตถกะ ได้ทราบว่า เมื่อท่านเจรจากับพวกเดียรถีย์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อน จริงหรือ”

พระหัตถกศากยบุตรตอบว่า “เราต้องเอาชนะพวกเดียรถีย์เหล่านั้นด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง พวกเราไม่ควรให้ชัยชนะแก่พวกเดียรถีย์เหล่านั้น”

บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระหัตถกศากยบุตรเมื่อเจรจากับพวกเดียรถีย์ จึงปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อนเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพระหัตถกศากยบุตรโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพระหัตถกศากยบุตรว่า “หัตถกะ ทราบว่า เมื่อเธอเจรจากับพวกเดียรถีย์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อน จริงหรือ” พระหัตถกศากยบุตรทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า “โมฆบุรุษ ไฉนเธอ เมื่อเจรจากับพวกเดียรถีย์ จึงปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อนเล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

[๒] ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้[๔]

---

[๔] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑-๒/๑๘๕-๑๘๖.

สรุป

เมื่อคราวที่พระสัมมาพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี เพระภิกษุนามว่า พระหัตถกศากยบุตรเป็นนักโต้วาทะ เมื่อได้เจรจากับนักบวชลัทธิอื่นๆ แล้ว ปฏิเสธแล้วรับ หรือ รับแล้วก็ปฏิเสธ นำเรื่องหนึ่งมากลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อน จึงถูกตำหนิ ประณาม โพนทะนาที่ทำเช่นนั้น พระภิกษุรูปอื่นได้ยินนักบวชลัทธิอื่นๆ ตำหนิ ประณาม โพนทะนาเช่นนั้น จึงไปถามความจริงจากพระหัตถกะ ซึ่งตอบว่า เราต้องเอาชนะนักบวชลัทธิอื่นๆ ด้วยวิธีใดก็ได้ เราไม่ควรให้ชัยชนะแก่คนเหล่านั้น บรรดาภิกษุที่มักน้อย ก็พากันตำหนิพระหัตถศากยบุตรเป็นอย่างมาก แล้วจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพระหัตถกศากยบุตรแล้ว ทรงตำหนิว่าการกระทำเช่นนั้นไม่สมควร ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสทั้งแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และคนที่เลื่อมใสแล้ว และอาจทำลายความเลื่อมใสของคนเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติศีลสิกขาบท ว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้

คติธรรม

คนเด่นดังแค่ไหน ถ้าพูดโกหกกันง่ายๆ ก็ไม่น่าเชื่อถือ

บทที่ ๓

ปาฏิเทสนียกณฺฑ – ตอนว่าด้วยอาบัติที่พึงแสดงคืน

คำว่า ปาฏิเทสนียะ แปลว่า พึงแสดงคืน เป็นอาบัติเบา ที่สามารถแก้ไขได้ ด้วยวิธีการแสดงอาบัติเหมือนอาบัติปาจิตตีย์ อาบัติในหมวดนี้เกี่ยวข้องกับรับอาหารมาฉันทั้งหมด ต่างแต่บุคคลที่เกี่ยวข้องในข้อนั้นๆ มีเพียง ๔ ข้อ คือ

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ

๓. ตติยปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน

๔. จตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากทายกที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน

โดยในรายละเอียดของส่วนนี้ ได้แสดงเหตุเกิดของสิกขาบทว่ามีความเป็นมาอย่างไร ลักษณะหรืออาการที่ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ ลักษณะหรืออาการที่ต้องอาบัติทุกกฎ และลักษณะหรืออาการแบบใดจึงจะไม่ต้องอาบัติในหมวดนี้

ตัวอย่าง

๑. บาลี

[๕๕๒] เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรา ภิกฺขุนี สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปฏิกฺกมนกาเล อญฺญตรํ ภิกฺขุ ปสฺสิตฺวา เอตทโวจ “หนฺทยฺย ภิกฺขุ ปฏิคฺคณฺหา”ติ. “สุฏฺฐุ ภคินี”ติ สพฺเพว อคฺคเหสิ. สา อุปกฏฺเฐ กาเล นาสกฺขิ ปิณฺฑาย จริตฺวุ ฉินฺนภตฺตา อโหสิ. อถ โข สา ภิกฺขุนี ทุติยมฺปิ ทิวสํ ฯเปฯ ตติยมฺปิ ทิวสํ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปฏิกฺกมนกาเล ตํ ภิกฺขุ ปสฺสิตฺวา เอตทโวจ “หนฺทยฺย ภิกฺขุ ปฏิคฺคณฺหา”ติ. “สุฏฺฐุ ภคินี”ติ สพฺเพว อคฺคเหสิ. สา อุปกฏฺเฐ กาเล นาสกฺขิ ปิณฺฑาย จริตฺวุ ฉินฺนภตฺตา อโหสิ. อถ โข สา ภิกฺขุนี จตุตฺถเ ทิวเส รถิกาย ปเวเธนฺตี คจฺฉติ. เสฏฺฐี คหปติ รเถน ปฏิปถํ อาคจฺฉนฺโต ตํ ภิกฺขุนึ เอตทโวจ “อเปหยฺเย”ติ. สา โวกฺกมนฺตี ตตฺเถว ปริปติ. เสฏฺฐี คหปติ ตํ ภิกฺขุนึ ขมาเปสิ “ขมาหยฺเย, มยาสิ ปาติตา”ติ. “นาหํ คหปติ ตยา ปาติตา; อปิจ อหเมว ทุพฺพลา”ติ. “กิสฺส ปน ตฺวํ อยฺเย ทุพฺพลา”ติ. อถ โข สา ภิกฺขุนี เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส เอตมตฺถํ อาโรเจสิ. เสฏฺฐี คหปติ ตํ ภิกฺขุนึ ฆรํ เนตฺวา โภเชตฺวา อุชฺฌายติ ขิยฺยติ วิปาเจติ “กถํ หิ นาม ภทนฺตา ภิกฺขุนิยา หตฺถโต อามิสํ ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ ? กิจฺฉลาโภ มาตุคาโม”ติ.

อสฺโสสฺ โข ภิกฺขู ตสฺส เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส อุชฺฌายนฺตสฺส ขิยฺยนฺตสฺส วิปาเจนฺตสฺส. เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา หตฺถโต อามิสํ ปฏิคฺคเหสฺสตี”ติ ฯเปฯ “สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา หตฺถโต อามิสํ ปฏิคฺคเหสี”ติ. “สจฺจํ ภควา”ติ. “ญาติกา เต ภิกฺขุ อญฺญาติกา”ติ. “อญฺญาติกา ภควา”ติ. “อญฺญาตโก โมฆปุริส อญฺญาติกาย น ชานาติ ปฏิรูปํ วา อปฺปฏิรูปํ วา สนฺตํ วา อสนฺตํ วา; กถํ หิ นาม ตฺวํ โมฆปุริส อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต อามิสํ ปฏิคฺคเหสฺสสิ ? เนตํ โมฆปุริส อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวาย ฯเปฯ เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถ-

[๕๕๓] “โย ปน ภิกฺขุ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐาย หตฺถโต ขาทนียํ วา โภชนียํ วา สหตฺถา ปฏิคฺคเหตฺวา ขาเทยฺย วา ภุญฺเชยฺย วา, ปฏิเทเสตพฺพํ เตน ภิกฺขุนา ‘คารยฺหํ อาวุโส ธมฺมํ อาปชฺชึ อสปฺปายํ ปาฏิเทสนียํ, ตํ ปฏิเทเสมี”ติ.[๕]

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๕๒. เตน สมเยน – โดยสมัยนั้น/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **สาวตฺถิยํ** – ในเขตเมืองสาวัตถี/ **วิหรติ** – ทรงประทับอยู่/ **เชตวเน** – ณ พระเชตวัน/ **อนาถปิณฺฑิกสฺส** – ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี/ **อาราเม.** – อันเป็นอาราม/

เตน โข ปน สมเยน – ก็ โดยสมัยนั้นแล/ **อญฺญตรา** – รูปใดรูปหนึ่ง/ **ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี/ **สาวตฺถิยํ** – ในเขตเมืองสาวัตถี/ **ปิณฺฑาย** – เพื่อบิณฑบาต/ **จริตฺวา** – เที่ยวไปแล้ว/ **ปฏิกฺกมนกาเล** – ในเวลากลับ/ **อญฺญตรํ** – รูปใดรูปหนึ่ง/ **ภิกฺขุ** – ซึ่งภิกษุ/ **ปสฺสิตฺวา** – เห็นแล้ว/ **เอตทโวจ** [**วจนํ**] – ได้กล่าวแล้ว [ซึ่งคำ] นั่น/ **“หนฺทายฺย** – เชิญเถิด ข้าแต่พระคุณเจ้า/ [**ตฺวํ** – ท่าน]/ **ภิกฺขํ** – ซึ่งภิกษาหาร/ **ปฏิคฺคณฺหา”ติ.** – ขอจงรับประเคน”ดังนี้/

“สุฏฺฐุ – ด้วยดี/ **ภคินี”ติ** – ดูก่อนน้องหญิง”ดังนี้/ **สพฺเพว** – ทั้งหมดนั่นแล/ **อคฺคเหสิ.** – ได้รับประเคนแล้ว/

สา – รูปนั้น/ [**ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี]/ **อุปกฏฺเฐ** – ใกล้เข้ามาแล้ว/ **กาเล** – ครั้นเมื่อกาล/ **นาสกฺขิ** – ไม่ได้อาจแล้ว/ **ปิณฺฑาย** – เพื่อบิณฑบาต/ **จริตุ** – เพื่อการเที่ยวไป/ **ฉินฺนภตฺตา** – เป็นผู้มีภัตตาหารอันขาดแล้ว/ **อโหสิ.** – ได้เป็นแล้ว/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **สา ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี รูปนั้น/ **ทุติยมฺปิ** – แม้ที่ ๒/ **ทิวสํ ฯเปฯ** – ในวัน ฯลฯ/

ตติยมฺปิ – แม้ที่ ๓/ **ทิวสํ** – ในวัน/ **สาวตฺถิยํ** – ในเขตเมืองสาวัตถี/ **ปิณฺฑาย** – เพื่อบิณฑบาต/ **จริตฺวา** – เที่ยวไปแล้ว/ **ปฏิกฺกมนกาเล** – ในเวลากลับ/ **ตํ** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุ** – ซึ่งภิกษุ/ **ปสฺสิตฺวา** – เห็นแล้ว/ **เอตทโวจ** [**วจนํ**] – ได้กล่าวแล้ว [ซึ่งคำ] นั่น/ **“หนฺทายฺย** – เชิญเถิด ข้าแต่พระคุณเจ้า/ [**ตฺวํ** – ท่าน]/ **ภิกฺขํ** – ซึ่งภิกษาหาร/ **ปฏิคฺคณฺหา”ติ.** – ขอจงรับประเคน”ดังนี้/

“สุฏฺฐุ – ด้วยดี/ **ภคินี”ติ** – ดูก่อนน้องหญิง”ดังนี้/ **สพฺเพว** – ทั้งหมดนั่นแล/ **อคฺคเหสิ.** – ได้รับประเคนแล้ว/

สา – รูปนั้น/ [**ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี]/ **อุปกฏฺเฐ** – ใกล้เข้ามาแล้ว/ **กาเล** – ครั้นเมื่อกาล/ **นาสกฺขิ** – ไม่ได้อาจแล้ว/ **ปิณฺฑาย** – เพื่อบิณฑบาต/ **จริตุ** – เพื่อการเที่ยวไป/ **ฉินฺนภตฺตา** – เป็นผู้มีอดฉันภัตตาหารแล้ว/ **อโหสิ.** – ได้เป็นแล้ว/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **สา ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี รูปนั้น/ **จตุตฺเถ** – ที่ ๔/ **ทิวเส** – ในวัน/ **รถิกาย** – ที่ถนน/ **ปเวเธนฺตี** – สั่นเทาอยู่/ **คจฺฉติ.** – ได้เดินไปอยู่/ **เสฏฺฐิ** – เศรษฐี/ **คหปติ** – ผู้คหบดี/ **รเถน** – ด้วยรถ/ **ปฏิปถํ** – สวนทาง/ **อาคจฺฉนฺโต** – เดินทางมาอยู่/ **ตํ ภิกฺขุนึ** – กับภิกษุณี รูปนั้น/ **เอตทโวจ** [**วจนํ**] – ได้กล่าวแล้ว [ซึ่งคำ] นั่น/ **“[ตฺวํ] อเปหายฺเย”ติ.** – ข้าแต่แม่เจ้า [ท่าน] ขอจงถอยไป”ดังนี้/

สา – รูปนั้น/ [**ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี]/ **โวกฺกมนฺตี** – ถอยกลับอยู่/ **ตตฺเถว** – นั้นนั่นแหละ/ [**ฐาเน** – ในสถานที่]/ **ปริปติ.** – ล้มกลิ้งลงแล้ว/ **เสฏฺฐิ** – เศรษฐี/ **คหปติ** – ผู้คหบดี/ **ตํ** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุนึ** – ยังภิกษุณี/ **ขมาเปสิ** – ให้อดโทษแล้ว/ **“[ตฺวํ] ขมาหายฺเย** – ข้าแต่แม่เจ้า [ท่าน] ขอจงยกโทษ/ [**ตฺวํ** – ท่าน]/ **มยาสิ ปาติตา”ติ.** – เป็นผู้อันข้าพเจ้าให้ล้มลงแล้ว ย่อมเป็น”ดังนี้/

---

[๕] วิ.มหา. (บาลี มหาจุฬาเตปิฎกำ) ๒/๕๕๒-๕๕๓/๓๖๖-๓๖๗.

“นาหं – หามิได้ อาตมา/ **คหปติ** – ดูก่อนคหบดี/ **ตยา** – อันท่าน/ **ปาติตา.** – ให้ล้มลงแล้ว/ **อปิจ** – อีกอย่างหนึ่ง/ **อหเมว** – อาตมานี่แหละ/ **ทุพฺพลา”ติ.** – เป็นผู้ทุพพลภาพแล้ว”ดังนี้/

“กิสฺส – เพราะเหตุไร/ **ปน** – ก็/ **ตฺวํ** – เธอ/ **อยฺเย** – ข้าแต่แม่เจ้า/ **ทุพฺพลา”ติ?** – เป็นผู้ทุพพลภาพแล้ว”ดังนี้?/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ **สา ภิกฺขุนี** – ภิกษุณี รูปนั้น/ **เสฏฺฐิสฺส** – แก่เศรษฐี/ **คหปติสฺส** – ผู้เป็นคหบดี/ **เอตมตฺถํ** – ซึ่งเนื้อความนั่น/ **อาโรเจสิ.** – บอกแจ้งแล้ว/ **เสฏฺฐิ** – เศรษฐี/ **คหปติ** – ผู้คหบดี/ **ตํ** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุนึ** – ซึ่งภิกษุณี/ **ฆรํ** – สู่เรือน/ **เนตฺวา** – นำไปแล้ว/ **โภเชตฺวา** – ให้ขบฉันแล้ว/ **อุชฺฌายติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยติ** – ย่อมติเตียน/ **วิปาเจติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถญฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ภทนฺตา** – พระคุณเจ้าทั้งหลาย/ **ภิกฺขุนิยา** – ของภิกษุณี/ **หตฺถโต** – จากมือ/ **อามิสํ** – ซึ่งอามิส/ **ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ** – รับประเคนแล้ว/ **กิจฺฉลาโภ** – เป็นผู้มีลาภหาได้ยาก/ **มาตุคาโม”ติ** – มาตุคาม”ดังนี้/

อสฺโสสฺ โข – ได้ยินแล้วแล/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **ตสฺส** – นั้น/ **เสฏฺฐิสฺส** – เมื่อเศรษฐี/ **คหปติสฺส** – ผู้คหบดี/ **อุชฺฌายนฺตสฺส** – ตำหนิอยู่/ **ขิยฺยนฺตสฺส** – ประณามอยู่/ **วิปาเจนฺตสฺส.** – โพนทะนาอยู่/

เย เต – เหล่านั้น เหล่าใด/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ** – เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ฯลฯ/ **เต** – เหล่านั้น/ **[ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย]**/ อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถญฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **ภิกฺขุนิยา** – ของภิกษุณี/ **หตฺถโต** – จากมือ/ **อามิสํ** – ซึ่งอามิส/ **ปฏิคฺคเหสฺสตี”ติ ฯเปฯ** – รับประเคนแล้ว”ดังนี้ ฯลฯ/

“สจฺจํ – จริงหรือ/ **กิร** – ได้ยินว่า/ **ตฺวํ** – เธอ/ **ภิกฺขุ** – ดูก่อนภิกษุ/ **ภิกฺขุนิยา** – ของภิกษุณี/ **หตฺถโต** – จากมือ/ **อามิสํ** – ซึ่งอามิส/ **ปฏิคฺคเหสี”ติ?** – ย่อมรับประเคน”ดังนี้?/

“สจฺจํ – จริง/ **ภควา”ติ** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า”ดังนี้/

“ญาติกา – เป็นญาติ/ **เต** – ของเธอ/ [**ภิกฺขุนี** – ของภิกษุณี]/ **ภิกฺขุ** – ดูก่อนภิกษุ/ **อญฺญาติกา”ติ?** – เป็นผู้มิใช่ญาติ”ดังนี้?/

“อญฺญาติกา – เป็นผู้มิใช่ญาติ/ [**ภิกฺขุนี** – ของภิกษุณี]/ **ภควา”ติ** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า”ดังนี้/

“อญฺญาตโก – ผู้ไม่ใช่ญาติ/ [**ปุริโส** – บุรุษ]/ **โมฆปุริส** – ดูก่อนโมฆบุรุษ/ **อญฺญาติกาย** – ผู้มิใช่ญาติ/ [**ภิกฺขุนิยา** – แก่ภิกษุณี]/ **น ชานาติ** – ย่อมไม่รู้/ **ปติรูปํ วา** – อันเหมาะสม หรือ/ **อปฺปติรูปํ วา** – หรือว่าอันไม่เหมาะสม/ [**กมฺมํ** – ซึ่งกรรม]/ **สนฺตํ วา** – อันมีอยู่ หรือ/ **อสนฺตํ วา.** – หรือว่า อันไม่มีอยู่/ [**วตฺถุ** – ซึ่งวัตถุ]/

“กถญฺหิ นาม – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ตฺวํ** – เธอ/ **โมฆปุริส** – ดูก่อนโมฆบุรุษ/ **อญฺญาติกาย** – ผู้มิใช่ญาติ/ **ภิกฺขุนิยา** – ของภิกษุณี/ **หตฺถโต** – จากมือ/ **อามิสํ** – ซึ่งอามิส/ **ปฏิคฺคเหสฺสสิ** – รับประเคนแล้ว/ **เนตํ** – หามิได้ นั่น/ [**กรณํ** – การกระทำ]/ **สํวตฺตติ** – ย่อมเป็นไป]/ **โมฆปุริสา** – ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย/ **อปฺปสนฺนานํ วา** – ผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว หรือ/ [**ปุคฺคลานํ** – ของบุคคลทั้งหลาย]/ **ปสาทาย ฯเปฯ** – เพื่อความเลื่อมใส ฯลฯ/

เอวญฺจ ปน – ก็แล อย่างนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **อิมํ** – ข้อนี้/ **สิกฺขาปทํ** – ซึ่งสิกขาบท/ **อุทฺทิเสยฺยาถ** – พึงยกขึ้นแสดง/

๕๕๓. “โย ปน ภิกฺขุ – ก็ ภิกษุ รูปใด/ **อญฺญาติกาย** – ผู้มิใช่ญาติ/ **ภิกฺขุนิยา** – ของภิกษุณี/ **อนฺตรฆรํ** – ในละแวกบ้าน/ **ปวิฏฺฐาย** – เข้าไปแล้ว/ **หตฺถโต** – จากมือ/ [**ปุคฺคเลน** – อันบุคคล]/ **ขาทนียํ** – พึงขบเคี้ยว/ **โภชนียํ** – พึงขบฉัน/ [**อาหารวตฺถุ** – ซึ่งอาหารวัตถุ]/ **สหตฺถา** – ด้วยมือของตน/ **ปฏิคฺคเหตฺวา** – รับประเคน

แล้ว/ **ขาเทยฺย วา** – พึงขบเคี้ยว หรือ/ **ภุญฺเชยฺย วา** – หรือว่า พึงขบฉันได้/ **ปฏิเทเสตพฺพำ** – พึงแสดงคืน/ **เตน** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุนา** – อันภิกษุ/

‘[**อหำ** – ข้าพเจ้า]/ **คารยฺหำ** – เป็นธรรมที่น่าตำหนิ/ **อาวุโส** – ดูก่อนท่านผู้มีอายุ/ **ธมฺมำ** – ซึ่งธรรม/ **อาปชฺชึ** – ต้องแล้ว/ **อสปฺปายำ** – ไม่เป็นสัปปายะ/ **ปาฏิเทสนียำ** – คือปาฏิเทสนียะ/ [**อหำ** – ข้าพเจ้า]/ **ตำ** – นั้น/ [**ธมฺมำ** – ซึ่งธรรม/ **ปาฏิเทสนียำ** – คือปาฏิเทสนียะ]/ **ปฏิเทเสมี**”’**ติ.** – ย่อมขอแสดงคืน”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

[๕๕๒] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เวลากลับ พบภิกษุรูปหนึ่งจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “พระคุณเจ้า นิมนต์ท่านรับภิกษาหารเถิด”

ภิกษุนั้นตอบว่า “ดีละ น้องหญิง” แล้วรับภิกษาหารทั้งหมด

เมื่อใกล้เวลาฉันแล้ว ภิกษุณีนั้นไม่สามารถเที่ยวบิณฑบาตได้ทัน จึงไม่ได้ฉันภัตตาหาร

ต่อมา แม้ในวันที่ ๒ ภิกษุณีนั้น ฯลฯ แม้ในวันที่ ๓ ภิกษุณีนั้นก็เที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เวลากลับ พบภิกษุรูปนั้นจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “พระคุณเจ้า นิมนต์ท่านรับภิกษาหารเถิด”

ภิกษุนั้นตอบว่า “ดีละ น้องหญิง” แล้วรับภิกษาหารทั้งหมด

เมื่อใกล้เวลาฉันแล้ว ภิกษุณีนั้นไม่สามารถเที่ยวบิณฑบาตได้ทัน จึงไม่ได้ฉันภัตตาหาร

ครั้นในวันที่ ๔ ภิกษุณีนั้นเดินซวนเซไปตามถนน เศรษฐีคหบดีนั่งรถสวนทางมา ได้กล่าวกับภิกษุณีนั้นดังนี้ว่า “แม่เจ้า นิมนต์ท่านหลีกทาง” เธอเมื่อกำลังหลีก ล้มลงในที่นั้นเอง เศรษฐีคหบดีขอขมาภิกษุณีนั้นว่า “แม่เจ้า ท่านโปรดยกโทษกระผมทำให้ท่านล้ม”

ภิกษุณีตอบว่า “คหบดี ท่านไม่ได้ทำให้ดิฉันล้ม ดิฉันมีกำลังไม่ดีต่างหาก”

เศรษฐีถามว่า “แม่เจ้า เพราะเหตุใดท่านจึงมีกำลังไม่ดี”

ทีนั้น ภิกษุณีนั้นจึงเล่าเรื่องนั้นให้เศรษฐีคหบดีทราบ เศรษฐีคหบดีพาภิกษุณีนั้นไปฉันที่เรือน แล้วตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงรับอามิสจากมือของภิกษุณีเล่า มาตุคามหาลาภได้ยาก”

พวกภิกษุได้ยินเศรษฐีคหบดีตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนภิกษุจึงรับอามิสจากมือของภิกษุณีเล่า” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิภิกษุนั้นโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุนั้นว่า “ภิกษุ ทราบว่าเธอรับอามิสจากมือของภิกษุณี จริงหรือ” ภิกษุนั้นทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุ ภิกษุณีนั้นเป็นญาติของเธอหรือไม่ใช่ญาติ” ภิกษุนั้นทูลตอบว่า “ไม่ใช่ญาติ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โมฆบุรุษ ภิกษุผู้ ไม่ใช่ญาติย่อมไม่รู้สิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ของที่มีอยู่หรือไม่มีอยู่ ของภิกษุณีผู้ ไม่ใช่ญาติ โมฆบุรุษ ไฉนเธอจึงรับอามิสจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติเล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

[๕๕๓] ก็ ภิกษุใดรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่าน กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น”[๖]

สรุป

เมื่อครั้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี คราวนั้นมีภิกษุณีรูปหนึ่งออกบิณฑบาต ได้อาหารมา กำลังกลับวัด ได้เห็นพระภิกษุสวนทางมา ก็เกิดศรัทธานิมนต์ให้พระภิกษุรับอาหารที่ตนบิณฑบาตมาไปฉัน พระภิกษุก็รับอาหารไปทั้งหมด ทำให้ภิกษุณีต้องออกไปบิณฑบาตอีก แต่ก็ยังหาไม่ได้ เวลาฉันก็หมด ทำให้อดอาหารตลอดทั้งวันและคืน เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ๓ วัน ในวันที่ ๔ ขณะที่เศรษฐีนั่งรถสวนทางมา ได้บอกให้ภิกษุณีหลบรถ ทำให้เสียหลักล้มลง เศรษฐีเข้าใจว่าตนเป็นต้นเหตุให้ภิกษุณีล้ม จึงลงมาขอโทษ แต่ภิกษุณีได้กล่าวตอบว่า เธอล้มเองเพราะไม่มีเรี่ยวแรง เมื่อถูกเศรษฐีถามสาเหตุ จึงได้เล่าเรื่องดังกล่าว เศรษฐีจึงพาภิกษุณีไปฉันที่เรือน และตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ทำไมพระภิกษุจึงรับอามิสจากมือภิกษุณีเล่า ผู้หญิงหาลาภได้ยาก” เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่อง จึงได้ตำหนิพระภิกษุรูปนั้น และกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ประชุมสงฆ์ ทรงไต่สวนหาความจริงประจักษ์ชัดแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทในข้อนี้ว่า “พระภิกษุรูปใด รับของเคี้ยวของฉันด้วยมือตนเอง จากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่านครับ กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น”

คติธรรม

คนไม่รู้ประมาณ ย่อมไม่เป็นที่รัก

---

[๖] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๒-๕๕๓/๖๒๕-๖๒๙.

บทที่ ๔

เสขิยกณฺฑ – ตอนว่าด้วยธรรมเกี่ยวกับมารยาทที่พระภิกษุพึงฝึกฝนปฏิบัติ

คำว่า **เสขิยะ** แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นสมบัติของท่านผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท ที่พระภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นมารยาท เฉพาะตนของพระภิกษุ ประกอบด้วย ๔ กลุ่มสาระสำคัญ คือ ๑. ธรรมเนียมเวลาเข้าไปในหมู่บ้าน การนุ่งห่มขณะอยู่ในชุมชน การสำรวม การพูดคุยในสังคม ๒. ธรรมเนียมในการรับบิณฑบาต และการขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ๓. ธรรมเนียมในการแสดงธรรม ให้ถูกกาละเทสะและบุคคล และ ๔. ธรรมเนียมในการถ่ายหนักถ่ายเบาและบ้วนน้ำลาย

เสขิยกัณฑ์แบ่งเป็น ๗ วรรค คือ

๑. ปริมัณฑลวรรค การนุ่งห่มเรียบร้อย ๑๐ ข้อ
๒. อุชชังคฺมิกวรรค การหัวเราะ ๑๐ ข้อ
๓. ขัมภตวรรค การเท้าสะเอว ๑๐ ข้อ
๔. สักกัจจวรรค ความเอื้อเฟื้อ ๑๐ ข้อ
๕. กพฬวรรค คำข้าว ๑๐ ข้อ
๖. สุรุสุรุวรรค การฉันดังซูดๆ ๑๐ ข้อ
๗. ปาทุกาวรรค เขียงเท้า (รองเท้า) ๑๕ ข้อ

รวมทั้งสิ้น ๗๕ ข้อ ล้วนเป็นมารยาทที่ดีของพระภิกษุ

ตัวอย่าง

๑. บาลี

[๖๓๑] เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเย. เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู โกกนเท ปาสาเท สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ. มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ, เสยฺยถาปิ คิหี กามโภคิโน”ติ. อสฺโสสฺ โข ภิกฺขู เตสํ มนุสฺสานํ อุชฺฌายนฺตานํ ขิยฺยนฺตานํ วิปาเจนฺตานํ. เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถํ หิ นาม ภิกฺขู สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคเหสฺสนฺตี”ติ. ฯเปฯ “สจฺจํ กิร ภิกฺขเว ภิกฺขู สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคณฺหนฺตี”ติ. “สจฺจํ ภควา”ติ. วิครหิ พุทฺโธ ภควา ฯเปฯ กถํ หิ นาม เต ภิกฺขเว โมฆปุริสา สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ ? เนตํ ภิกฺขเว อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทาย ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวาย ฯเปฯ เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถ-

“น สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคเหสฺสามีติ สิกฺขา กรณียา”ติ.

น สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลโก ปฏิคฺคเหตพฺโพ. โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ สามิเสน หตฺเถน ปานียถาลกํ ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส.

อนาปตฺติ: อสญฺจิจฺจ, อสฺสติยา, อชานนฺตสฺส, คิลานสฺส, “โธวิสฺสามี”ติ วา “โธวาเปสฺสามี”ติ วา ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปทาสุ, อุมฺมตฺตกสฺส, อาทิกมฺมิกสฺสาติ.[๗]

---

[๗] วิ.มหา. (บาลี มหาจุฬาเตปิฏกํ) ๒/๖๓๑/๗๐๘.

๒. การแปลคำต่อคำ

๖๓๑. เตน สมเยน – โดยสมัยนั้น/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ภคฺเคสุ** – ในแคว้นอันเป็นที่อยู่ของชาวภัคคะทั้งหลาย/ **วิหรติ** – ย่อมประทับอยู่/ **สุสุมารคิเร** – ในเขตเมืองสุงสุมารคิระ/ **เภสกฬาวเน** – ณ ป่าเภสกฬาวัน/ **มิคทาเย.** – อันเป็นสถานที่ให้อภัยแก่เนื้อ/

เตน โข ปน สมเยน – ก็ โดยสมัยนั้นแล/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **โกกนเท** – ชื่อว่าโกกนท/ **ปาสาเท** – ที่ปราสาท/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหนฺติ.** – ย่อมรับประเคน/ **มนุสฺสา** – มนุษย์ทั้งหลาย/ **อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถณฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **สมณา** – สมณะทั้งหลาย/ **สกฺยปุตฺติยา** – ผู้เป็นเชื้อสายของพระศากยบุตร/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ** – รับแล้ว/ **เสยฺยถาปิ** – แม้ฉันใด/ **คิหี** – คฤหัสถ์ทั้งหลาย/ **กามโภคิโน”ติ** – ผู้เสพซึ่งกามโดยปกติ”ดังนี้/

อสฺโสสฺ โข – ได้ยินแล้วแล/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ **ปุริสานํ** – เมื่อบุรุษทั้งหลาย/ **อุชฺฌายนฺตานํ** – ตำหนิอยู่/ **ขิยฺยนฺตานํ** – ประณามอยู่/ **วิปาเจนฺตานํ.** – โพนทะนาอยู่/

เย เต – เหล่านั้น เหล่าใด/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **อปฺปิจฺฉา ฯเปฯ** – เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ฯลฯ/ **เต** – เหล่านั้น/ **[ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย]**/ อุชฺฌายนฺติ** – ย่อมตำหนิ/ **ขิยฺยนฺติ** – ย่อมประณาม/ **วิปาเจนฺติ** – ย่อมโพนทะนา/ **“กถณฺหิ นาม** – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคเหสฺสนฺตี”ติ ฯเปฯ** – รับแล้ว”ดังนี้ ฯลฯ/

“สจฺจํ – จริงหรือ/ **กิร** – ได้ยินว่า/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหนฺตี”ติ?**– ย่อมรับ”ดังนี้?/

“สจฺจํ – จริง/ **ภควา”ติ** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า”ดังนี้/

วิครหิ – ทรงตำหนิแล้ว/ **พุทฺโธ** – ผู้เป็นพระพุทธเจ้า/ **ภควา ฯเปฯ** – พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯลฯ/

“กถณฺหิ นาม – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **โมฆปุริสา** – โมฆบุรุษทั้งหลาย/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคเหสฺสนฺติ** – รับแล้ว/ **เนตํ** – หามิได้ นั่น/ [**กรณํ** – การกระทำ]/ **สมฺปตฺตติ** – ย่อมเป็นไป]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อปฺปสนฺนานํ วา** – ผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว หรือ/ [**ปุคฺคลานํ** – ของบุคคลทั้งหลาย]/ **ปสาทาย ฯเปฯ** – เพื่อความเลื่อมใส ฯลฯ/

เอวญฺจ ปน – ก็แล อย่างนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **อิมํ** – ข้อนี้/ **สิกฺขาปทํ** – ซึ่งสิกขาบท/ **อุทฺทิเสยฺยาถ** – พึงยกขึ้นแสดง/

“น – หามิได้/ [**อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคเหสฺสามี”ติ** – จักรับประเคน”ดังนี้/ **สิกฺขา** – การศึกษา/ [**ภิกฺขุนา** – อันภิกษุ]/ **กรณียา”ติ.** – พึงกระทำ”ดังนี้/

น – หามิได้/ [**ภิกฺขุนา** – อันภิกษุ]/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลโก** – ภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคเหตพฺโพ.** – พึงรับ/

โย – รูปใด/ [**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **อนาทริยํ** – ซึ่งความไม่เอื้อเฟื้อ/ **ปฏิจฺจ** – อาศัยแล้ว/ **สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหาติ** – ย่อมรับประเคน/ [**ตสฺส** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุโน** – แก่ภิกษุ/ **โหติ** – ย่อมมี]/ **อาปตฺติ** – การต้อง/ **ทุกฺกฏสฺส.** – ซึ่งอาบัติชื่อว่าทุกกฎ/

อนาปตฺติ – การไม่ต้อง/ [**โหติ** – ย่อมมี]/

[**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **อสญฺจิจฺจ** – เพราะไม่จงใจ/ [**สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหาติ** – ย่อมรับประเคน]/

[**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **อสฺสติยา** – เพราะความไม่มีสติ/ [**สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหาติ** – ย่อมรับประเคน]/

อชานนฺตสฺส – ผู้ไม่รู้อยู่/ [**ภิกฺขุโน** – แก่ภิกษุ]/

คิลานสฺส – ผู้อาพาธ/ [**ภิกฺขุโน** – แก่ภิกษุ]/

[**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ "[**อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **โธวิสฺสามี"ติ วา** – จักล้าง"ดังนี้ หรือ/ "[**อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **โธวาเปสฺสามี"ติ วา** – หรือว่า จักให้ล้าง"ดังนี้/ **ปฏิคฺคณฺหาติ** – ย่อมรับประเคน/

[**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **อาปทาสุ** – ในเพราะเหตุขัดข้องทั้งหลาย/ [**สามิเสน** – เปื้อนอาหาร/ **หตฺเถน** – ด้วยมือ/ **ปานียถาลกํ** – ซึ่งภาชนะน้ำดื่ม/ **ปฏิคฺคณฺหาติ** – ย่อมรับประเคน]/

อุมฺมตฺตกสฺส – ผู้วิกลจริต/ [**ภิกฺขุโน** – แก่ภิกษุ]/

อาทิกมฺมิกสฺสา"ติ. – ผู้เป็นต้นบัญญัติ"ดังนี้แล/ [**ภิกฺขุโน** – แก่ภิกษุ]/

๓. การแปลโดยความ

[๖๓๑] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เภสกฬามฤคทายวัน เขตเมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ ครั้งนั้น ภิกษุใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มที่ปราสาทโกกนท พวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า "ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคกามเล่า"

ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า "ไฉนภิกษุจึงใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มเล่า" ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยประการต่าง ๆ แล้ว จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า "ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกภิกษุใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มจริงหรือ" ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า "จริง พระพุทธเจ้าข้า" พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า "ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย ไฉนโมฆบุรุษเหล่านั้น จึงใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มเล่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ"แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

๕. พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร

ภิกษุภิกษุไม่พึงจับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร

ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่จงใจ ๒. ภิกษุไม่มีสติ

๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้

๕. ภิกษุรับประเคนไว้เพราะคิดจะล้างเองหรือใช้ผู้อื่นล้าง

๖. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง

๗. ภิกษุวิกลจริต ๘. ภิกษุต้นบัญญัติ[๘]

---

[๘] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๑/๗๐๘.

สรุป

เมื่อครั้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่เภสกฬาวัน คราวนั้นพระภิกษุใช้มือเปื้อนจับภาชนะน้ำดื่มที่ปราสาทโกกนท ชาวบ้านได้ตำหนิ ประณาม โพนทะนา ว่า “ทำไมพระสมณะศากยบุตรจึงใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม” เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงตำหนิภิกษุเหล่านั้น แล้วกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ได้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้ ทรงสอบสวนได้ความชัดแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร” ภิกษุไม่พึงจับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร รูปใดไม่เอื้อเฟื้อ จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร ต้องอาบัติทุกกฎ แล้วแสดงภิกษุที่ไม่ต้องอาบัติ ๘ จำพวก มีไม่จงใจ เป็นต้น

คติธรรม

สำเนียงส่อภาษา กิริยามารยาทส่อสกุล

บทที่ ๕

อธิกรณสมถา – ธรรมเป็นเครื่องระงับซึ่งเรื่องที่พึงกระทำเฉพาะ

อธิกรณสมถะเป็นแนวคิดที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการระงับข้อพิพาทและคดีความที่เกิดขึ้นภายในสงฆ์ คำว่า "อธิกรณสมถะ" ประกอบจากสองคำ คือ "อธิกรณะ" หมายถึง เหตุ โทษ เรื่องราว หรือคดีความ และ "สมถะ" หมายถึง การระงับหรือการทำให้สงบ ดังนั้น อธิกรณสมถะจึงแปลว่า ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์

อธิกรณ์มี ๔ ประเภท คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์: การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย

๒. อนุวาทาธิกรณ์: เรื่องการกล่าวหา ใส่ความ โจทกันด้วยอาบัติต่างๆ

๓. อาปัตตาธิกรณ์: เรื่องการต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ตัว

๔. กิจจาธิกรณ์: กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์ต้องทำ เช่น การสวดพระปาติโมกข์

วิธีระงับอธิกรณ์ เรียกว่า อธิกรณสมถะ มีทั้งหมด ๗ ประการ ได้แก่:

๑. สัมมุขาวินัย: ระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ บุคคล วัตถุ และธรรม

๒. สติวินัย: ระงับโดยประกาศสมมติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์

๓. อมูฬหวินัย: ระงับโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะเป็นบ้า

๔. ปฏิญญาตกรณะ: ระงับตามคำรับของจำเลย

๕. เยภุยยสิกา: ระงับตามเสียงข้างมาก

๖. ตัสสปาปิยสิกา: ระงับโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด

๗. ติณวัตถารกะ: ระงับโดยการประนีประนอม

อธิกรณสมถะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาความสงบสุขและความสามัคคีในหมู่สงฆ์ โดยใช้หลักการที่เป็นธรรมและเหมาะสมตามสถานการณ์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในทุกกรณี

ตัวอย่าง

๑. บาลี

อิเม โข ปนายสฺมนฺโต สตฺต อธิกรณสมถา ธมฺมา อุทฺเทสํ อาคจฺฉนฺติ.

[๖๕๕] อุปฺปนฺนุปฺปนฺนานํ อธิกรณานํ สมถาย วูปสมาย สมฺมุขาวินโย ทาตพฺโพ, สติวินโย ทาตพฺโพ, อมูฬฺหวินโย ทาตพฺโพ, ปฏิญฺญาย กาเรตพฺพํ, เยภุยฺยสิกา, ตสฺสปาปิยสิกา, ติณวตฺถารโกติ.

อุทฺทิฏฺฐา โข อายสฺมนฺโต สตฺต อธิกรณสมถา ธมฺมา. ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา ? ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา ? ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา ? ปริสุทฺเธตฺถายสฺมนฺโต; ตสฺมา ตุณฺหี. เอวเมตं ธารยามีติ.[๙]

---

[๙] วิ.มหา. (บาลี มหาจุฬาเตปิฏกำ) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

๒. การแปลคำต่อคำ

อิเม โข ปนายสฺมนฺโต – ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ เหล่านี้แล/ **สตฺต** – ๗ ข้อ/ **อธิกรณสมถา** – คือ อธิกรณสมถะทั้งหลาย/ **ธมฺมา** – ธรรมทั้งหลาย/ **อุทฺเทสํ** – ซึ่งอุทเทส/ **อาคจฺฉนฺติ.** – ย่อมมาถึง/

๖๕๕. อุปฺปนฺนุปฺปนฺนานํ – ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ/ **อธิกรณานํ** – ซึ่งอธิกรณ์ทั้งหลาย/ **สมถาย** – เพื่อความสงบ/ **วูปสมาย** – เพื่อการระงับ/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **สมฺมุขาวินโย** – สัมมุขาวินัย/ **ทาตพฺโพ** – พึงให้/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **สติวินโย** – สติวินัย/ **ทาตพฺโพ** – พึงให้/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **อมูฬฺหวินโย** – อมูฬหวินัย/ **ทาตพฺโพ** – พึงให้/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **ปฏิญฺญาย** – ตามคำสารภาพ/ [**กรณํ** – การกระทำ]/ **กาเรตพฺพํ** – พึงให้กระทำ/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **เยภุยฺยสิกา** – เยภุยยสิกา/ **ทาตพฺพา** – พึงให้/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **ตสฺสปาปิยสิกา** – ตัสสปาปิยสิกา/ **ทาตพฺพา** – พึงให้/

[**สงฺเฆน** – อันสงฆ์]/ **ติณวตฺถารโกติ.** – ติณวัตถารกะ [**ทาตพฺโพ** – พึงให้]”ดังนี้/

อุทิฏฺฐา โข – ยกขึ้นแสดงแล้วแล/ [**มยา** – อันข้าพเจ้า]/ **อายสฺมนฺโต** – ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ **สตฺต** – ๗ ข้อ/ **อธิกรณสมถา** – คือ อธิกรณสมถะทั้งหลาย/ **ธมฺมา.** – ธรรมทั้งหลาย/ [**อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **ตตฺถายสฺมนฺเต** [**ธมฺเมสุ**] – ซึ่งท่านผู้มีอายุทั้งหลาย [ในธรรมทั้งหลาย] เหล่านั้น/ **[สตฺตสุ** – ๗ ข้อ/ **อธิกรณสมเถสุ** – คือ ในอธิกรณสมถะทั้งหลาย**]/ ปุจฺฉามิ** – ขอสอบถาม/

“**กจฺจิตฺถ** – ย่อมเป็น ไหมหนอ/ [**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **ปริสุทฺธา?**” – เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว?”/

ทุติยมฺปิ – แม้ที่ ๒/ [**วารํ** – ในวาระ/ **อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **ปุจฺฉามิ** – ขอสอบถาม/

“**กจฺจิตฺถ** – ย่อมเป็น ไหมหนอ/ [**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **ปริสุทฺธา?**” – เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว?”/

ตติยมฺปิ – แม้ที่ ๓/ [**วารํ** – ในวาระ/ **อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **ปุจฺฉามิ** – ขอสอบถาม/

“**กจฺจิตฺถ** – ย่อมเป็น ไหมหนอ/ [**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **ปริสุทฺธา?**” – เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว?”/

[**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **ปริสุทฺเธตฺถายสฺมนฺโต** – ข้าแต่ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว เหล่านั่น/ [**ธมฺเมสุ** – ในธรรมทั้งหลาย/ **สตฺตสุ** – ๗ ข้อ/ **อธิกรณสมเถสุ** – คือ ในอธิกรณสมถะทั้งหลาย]/ **ตสฺมา** – เพราะฉะนั้น/ [**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **ตุณฺหี** – เป็นผู้นิ่ง/ [**อหํ** – ข้าพเจ้า]/ **เอวเมตํ** – อย่างนี้ นั่น/ [**มตึ** – ซึ่งมติ]/ **ธารยามี”ติ.** – ย่อมทรงไว้”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

ท่านทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณสมถะ ๗ เหล่านี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ

[๖๕๕] เพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ (๑) พึงให้สัมมุขาวินัย [คือวิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ] (๒) พึงให้สติวินัย [คือวิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก] (๓) พึงให้อมูฬหวินัย [คือวิธีตัดสินที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว] (๔) พึงให้ปฏิญญาตกรณะ [คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำรับสารภาพ] (๕) พึงให้เยภุยยสิกา [คือวิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก] (๖) พึงให้ตัสสปาปิยสิกา [คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด] (๗) พึงให้ติณวัตถารกะ [คือวิธีตัดสินโดยวิธียอมความ หรือระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า]

ท่านทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณสมถะ ๗ อย่าง ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลาย ในธรรมคืออธิกรณสมถะเหล่านั้นว่า

“ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๒ “ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๓ “ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วในธรรมคืออธิกรณสมถะ ๗ เหล่านี้ เพราะเหตุนั้น จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้[๑๐]

สรุป

อธิกรณสมถะ คือ การระงับอธิกรณ์ มี ๗ ประการ เพื่อระงับอธิกรณ์ หรือ ข้อพิพาทหรือคดีความที่เกิดขึ้นในสงฆ์ มีดังนี้ ๑. พึงให้สัมมุขาวินัย ๒. พึงให้สติวินัย ๓. พึงให้อมูฬหวินัย ๔. พึงให้ปฏิญญาตกรณะ ๕. พึงให้เยภุยยสิกา ๖. พึงให้ตัสสปาปิยสิกา และ ๗. พึงให้ติณวัตถารกะ ผู้สวดพระปาติโมกข์จะถามพระภิกษุในที่ประชุมนั้นว่า ในธรรมคืออธิกรณสมถะทั้ง ๗ นั้น ทุกท่านบริสุทธิ์แล้วใช่ไหม จนครบ ๓ ครั้ง หากทุกท่านบริสุทธิ์ให้นิ่ง ถือเป็นการรับรองตามนี้

คติธรรม

ทุกปัญหามีทางออก

---

[๑๐] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.